

Jättekvinnan Vendlas hög

En mängd ättehögar finnas mellan kyrkan och Husby, hvarest en hög af ovanlig storlek höjer sig invid vägen. Den är jemn och väl formad, samt betäckt med en vacker gräsmatta; enligt uppgift af klockaren skall det vara Ottar Vendilskråkas grafhög. I prestgårdens gärde finnes äfven en dylik, uppkastad öfver "fröken Vendela", efter hvilken socknen skall ha fått sitt namn. En källa, eller snarare pöl, är "så djup, att ingen nått dess botten". Sägner är, att hon har samband med Visjön; som bevis därför anföres, att, ehuru en hög sandås går mellan källan och sjön det i forna dagar händt, att ett par oxar, som drunknat i sjön, uppfliet i källan!

Klingspor 1876. Anteckningar under resor i Uppland sommaren 1869. Upplands Fornminnesförenings tidskrift.

Enligt folktron var fröken Vendla en drottning bland jättarna. Trots att hon var av jättesläkt ansågs hon vara god eftersom hon hjälpte till med byggandet av kyrkan. Vendla lät i samband med bygget gömma en guldskatt i den södra stigluckan. Under årens lopp har många lycksökare försökt hitta skatten men ibland med förödande konsekvenser. Teglet ansågs nämligen vara förgiftat så att den som försökte hacka bort murbruket och stenarna fick i sig farliga ämnen och gick därmed en kvalfull död till mötes.

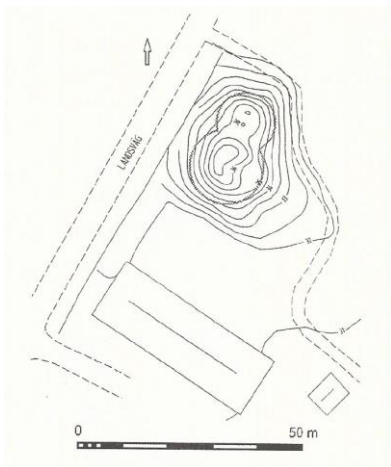
Vendlas hög har varit föremål för många undersökningar under tidernas lopp. Redan i förhistorisk tid var intresset stort för högen, då kanske i första hand för skattsökare. Den dokumenterades för första gången på 1600-talet, men det var i samband med Hjalmar Stolpes utgrävningar av båtgravarna i början av 1890-talet som högen uppmärksammades på allvar. Inga mer systematiska utgrävningar gjordes dock eftersom man hade fullt upp med att undersöka den stora mängden rika fynd från båtgravarna. Det fick anstå till kommande tider. Ytterligare ytliga inventeringar gjordes 1930 [1] och 1952 (Bergman-Karlén inv 1926-28):

Hög, ca 12 m diam, ca 1,5 m h. Högen är i gammal tid starkt skadad, sannolikt vid skattletning. I mitten och Ö delen är en närmast oval urgrävning, 7,5x5 m st (VNV-ÖSÖ) och intill 1,0 m h. Utanför högens ursprungliga fot i Ö ligger materialet ur högens mittparti utstjälpt å åsslutningen. Bevuxen med rönnar och enbuskar.

På Riksantikvarieämbetets karta *Fornsök* namnges fornlämningen med två beteckningar L1942:9773 och L1942:9849, eftersom det egentligen är två högar som är sammanbyggda. Hela anläggningen utgörs av en väl exponerad kulle omgiven av flack lermark.

Bildtext: Vendlas hög ligger intill vägen i Allerbäcke, 300 m söder om Vendels kyrka.
Foto Per Eklund

Bildtext: Högen består egentligen av två sammanbyggda gravar [3].

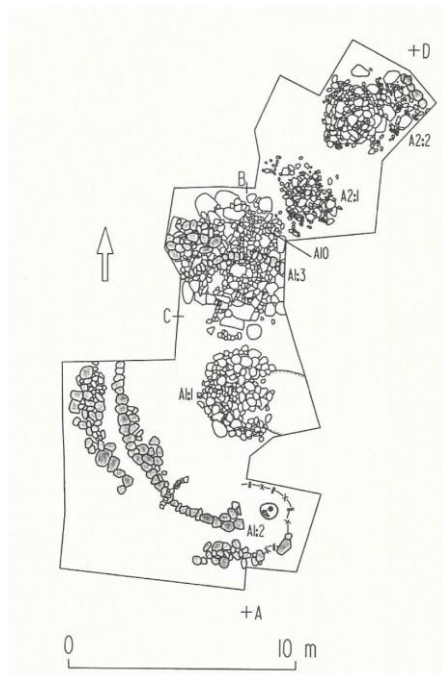
Utgrävningar

En fullständig utgrävning av hela högen gjordes så sent som i slutet av 1990-talet av Anton Seiler med stöd av Arkeologiska forskningslaboratoriet, AFL [3]. I högen påträffades flera stenrösen, brända ben, minst ett brandlager samt ett flertal fynd [1]. Runt ett av rösena löpte två parallella kantkedjor. Under rösena framkom boplatsslämningar varav en brandhärd daterad till förromersk eller romersk järnålder. Gravarna ovanpå anses anlagda under olika perioder mellan 400- och 800 e. Kr.

Undersökningen visade att högen består av en naturlig ås på vilken mänskliga gravar och andra monument har anlagts. Den södra och största överbyggnaden, benämnd A1, var 16 m i diameter och 2,1 m hög. Den norra högen (A2) var betydligt mindre och skilde sig i flera avseenden från den södra. Båda högarna var skadade och uppvisade gropar i mitten orsakade av gravplundrare. Det finns ingen urskiljbar avgränsning mellan mantlarna vilket

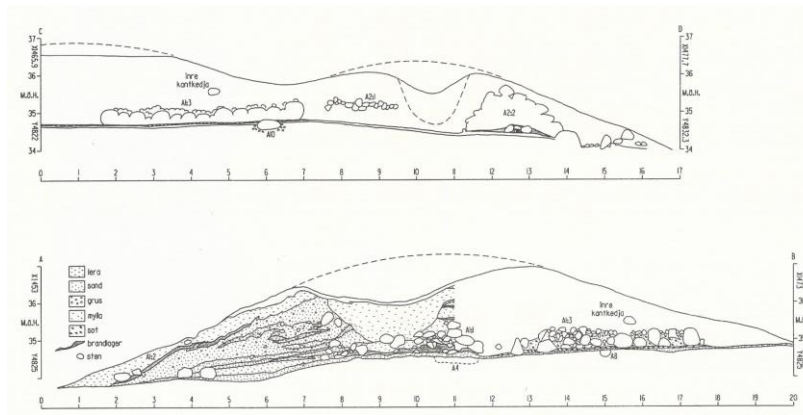
gör att förhöjningarna flyter ihop och kan därför betraktas som sammanbyggda. Det utgör ett starkt bevis på att hela överbyggnaden på Vendlas hög uppkommit vid ett och samma tillfälle.

Under den största högen fanns två magnifika rösen [1]. Det sydligaste av dem var 4 m x 3,3 m stort med en rest sten i mitten (A1:1). Under rösen fanns en brandhård daterad till förromersk järnålder (360–110 f.Kr.). Det andra röset (A1:3) hade en diameter av 6 m och var uppbyggt av ett lager av stora stenar (1,3 m) och av ett lager mindre skörbrända stenar. Här förekom också brända människoben samt ett trasigt keramikkrärl. Under stenkonstruktionen hittades ben nedgrävda runt och under en 0,6 m stor sten. Avsaknaden av en klart avgränsad gravgömma antyder att det inte är en grav utan snarare en anläggning som har fungerat som offerbål.

Bildtext: *Rösen och stenläggningar i Vendlas hög [3].*

Att platsen utsatts för kraftig eld innan röset anlades framgår tydligt av det brända lergolvet och det rödbrända underliggande gruset. Tydligt har man först eldat ett brandbål på ett preparerat lergolv och sedan avlägsnat de brända lämningarna och ersatt dem med de stora stenarna. Slutligen har man täckt anläggningen med resterna från bålerna. Under det nämnda lerlagret påträffades lämningar efter en byggnad daterad till förromersk järnålder. Runt graven A1:1 löpte två cirkulära kantkedjor koncentriskt med radierna 7,5 m respektive 6 m.

Bildtext: Vendlas hög i genomskärning [3].

I mantelns södra del fanns ytterligare en grav i form av en brandgrop med omgivande brandlager (A1:2). Den innehöll ett keramikkärl, även det med rester av brända ben. En udda konstruktionsdetalj i A1 var en 1,8 m lång pilformad stensträng straxt under markytan på högens södra sluttning. Den pekade rakt mot den resta stenen i A1:1. Även under den norra högen hittades stenkonstruktioner i form av ett röse och en stensättning med en diameter av 3 m och med en höjd av hela 1,3 m. Denna gravkonstruktion har stora likheter med röset i en av Gamla Uppsalas högar. Den ovanliga formen tillsammans med det faktum att stenarna var omsorgsfullt utplacerade (kallmurade) bidrog till att ge anläggningen ett majestätiskt intryck. Under stenarna fanns ett brandlager och en stenring med täcksten, vilken i sin tur dolde två tätt intill varandra liggande keramikkärl, ett stort och ett mindre.

Röset A1:3 och stensättningen A2:1 innehöll egentliga inga gravgömmor utan endast några spridda brända ben och fynd. Desto rikare var brandlagren i A1:1, A1:2 och A2:2. Här hittade man brända båtar, kammar, brynen, keramikkärl, flinta, spikar samt talrika spelbrickor. Det fanns tre olika sorters brickor avsedda för ett strategispel kallat *hnefatafl*. Namnet är isländskt och kommer från orden *hnefi* ("kungen i schack") och *tafl* ("bräde"). Det var ett spel med militär anknytning och som var vanligt förekommande bland de högre klasserna. Spelet går ut på att kungen, omgiven av ett rörligt försvar, skall bryta sig ut mot kanten på brädet mot en dubbelt så stor motståndartrupp. Pjäserna i Vendlas hög är gjorda av ett exklusivt material nämligen valben. Vanligen brukar spelbrickorna från den här tiden vara tillverkade av horn eller ledkylor.

En annan unik gravgåva är ett 3 cm långt instrument av järn. Det har ett vridet handtag och en platta med tre spetsiga taggar. Instrumentet visade sig under ett täckande korrosionslager vara otroligt välbevarat med de tre spetsiga eggarna fortfarande sylvassa. Förmodligen är det ett tatueringsinstrument. Tatuering var inte bara känt hos vikingar under denna tid utan förekom allmänt långt tidigare.

Andra fynd var pärlor av rött glas, nitar till hästutrustning, sköldbeslag, ett ringspänne och en stor mängd små stift (antagligen från en träkista). Vid noggranna undersökningar i labbmiljö har man hittat textilfragment från brandlagren. Dessa härrör troligtvis från klädesplagg gjorda av ovanliga ylleytyger av högsta kvalitet [5]. Sådana klädesplagg har också hittats i de obrända båtgravarna vid kyrkan. Det finns således ett klart samband mellan båtgravarna och Vendlas hög.

Man har också analyserat en stor mängd växtdelar från gravarna. Tydligt lades de döda på bäddar bestående av en mängd olika växter. Man har hittat enris, starrväxter, gräs, ängsnejlika, bolmört, måra, klöver, bergsyra, smörblomma, veronika och en mängd andra arter. Men här finns också färdkost i form av ätliga fröer och växter, ex vis sädeskorn, hasselnötter, brudbröd, knylhavre och skalkorn. På ytan av den brända leran syns tydliga avtryck av grenar och kvistar. Materialet utgörs troligtvis av resterna efter lerklining som suttit som tätningsmedel på en vårdkase i ett likbål.

Analysen av påträffade ben, såväl brända som obrända, har givit viktig information om de begravda människorna men också vilka djur som har följt de döda i graven. I den äldsta graven hittade man en vuxen man och ett barn. I de övriga fanns två personer, ett barn och en ungdom, parvis begravda. Barnen var i åldern 4–6 år och ungdomen 12–20 år. Dessa tre gravar var daterade till 500-tal, 600–750 e.Kr. respektive 800-tal, d v s ungefär 150 år emellan begravningarna. Spelpjäser, sköldar, och den resta stenen tillsammans med den totala avsaknaden av smycken och andra kvinnliga attribut indikerar att de begravda personerna var av manligt kön. Fynden stödjer därför inte hypotesen att en kvinna (drottning eller jättinna) skulle vara begravd i Vendlas hög. Det visar att namnet inte har tillkommit under förhistorisk tid utan långt senare.

Förutom tama djur (hästar, hundar, katter, nötkreatur, getter, får och grisar) har man hittat lämningar efter rovfåglar, skogshöns, tamhöns, tranor, gäss och andra småfåglar. De rovfåglar som påträffades har sannolikt varit dresserade för jakt. Fynd från yngre järnåldern av sådana fåglar är mycket sällsynta och är oftast kopplade till den dåtida överklassen. Ett flertal fiskar liksom andra djurben är helt opåverkade av eld. Det kan vara rester efter en rituell måltid efter själva bränningen. De obrända strömmingarna är i varje fall inte fångade i Vendelsjön utan importerade i förmodligen torkat skick.

Tidsskillnaden mellan de olika begravningarna är stor, slutet 500-tal, 700-tal respektive 800-tal. Den övergripande manteln, som täcker alla gravarna, förmodas därför ha tillkommit senare än 800 e. Kr. Det största röset på högens högsta punkt visar stora likheter med motsvarande konstruktioner i Ottarshögen, vilket tyder på att de anlades i slutet av 400-talet. De underliggande anläggningarna (stolphål och rännor) är från förromersk järnålder (500 f. Kr. – 0). Tidsspannet för gravarna i Vendlas hög sträcker sig således över mycket mer än 400 år. Man har medvetet valt att utforma en överbyggnad i form av två toppar istället för att följa åsens naturliga profil. Det var antagligen för att efterlikna andra gravkomplex, ex vis mellanhögen i Gamla Uppsala som tidigare hade en liknande tvåtoppighet. Uppbyggnaden av Vendlas hög kan betraktas som ett prov på förnämlig arkitektonisk konst. Utförandet och storleken av gravarna men även fynden är av mycket ovanlig karaktär. Vendlas hög, med sitt centrala läge, måste ha varit väl synlig åt alla håll för en stor del av omgivningen. Det är tydligt att gravbyggarna ville markera en mycket viktig plats och visa omgivningen dess betydelse.

Tolkningar av fynden

För att förstå innebörden av gravskicket i Vendlas hög måste man utgå ifrån hur båtgravarna i Vendel var anlagda. Båt- och kammargravarna har tolkats som mansgravar för härskarklassen. Det är de förnämsta ledarna som i generation efter generation har begravts på ett näst intill stereotypt sätt i obrända båtar. Utplaceringen av gravgåvorna liknar mest

en installation som följer uppgjorda regler. Det bakomliggande syftet kan vara svårt att genomsåda för nutida betraktare. Exempelvis placeras hästar på styrbords sida medan hundar och kreatur återfinns på babords sida. De påkostade vapenuppsättningarna, som huvudsakligen placerats i aktern i den dödes närhet, måste uppfattas som delar av en paradmundering. Installationen skulle visa att den döde var en högt uppsatt ledare för ett beväpnat följe. Övriga föremål, såsom smycken, hästutrustning, kostbara tyger, glaspjäser, djurbesättningar är en uppvisning av välstånd och rikedom – en aristokratisk markering. De tre yngsta gravarna i Vendlas hög är på liknande sätt schematiskt framställda, åtminstone i fråga om den icke-krigiska rekvisitan. Rikedom och prakt i Vendlas hög kan inte på något sätt jämföras med stormannagravarna vid kyrkan även om beröringspunkter med båtgravarna är påtagliga, exempelvis överflödet av färdkost, textilier, jaktfåglar och andra djur.

Det finns några olika teorier om hur Vendlas hög har tillkommit och hur fynden och uppbyggnaden av gravkomplexet skall tolkas. Man har då utgått ifrån att i högen identifierats nio individer varav fyra barn i femårsåldern, fyra tonåringar samt en vuxen man [4]. Andra viktiga ingångsparametrar för tolkningar är fyndens sammansättning, åldersbestämning och läge [3].

Med ledning av gravskicket och den stora skillnaden, som föreligger i fyndsammansättningen, är det motiverat att separera gravarna i en äldre och en yngre grupp. De första gravläggningarna på platsen var ett barn mellan fyra och sex års ålder och en tonåring samt en hund. De båda hade begravts under samma stenöverbyggnad men i skilda gravgömmor och förmodligen vid olika tillfällen. C-14 prov stödjer Arrhenius tes att de äldsta gravarna, husbyggnaden och härden ligger nära varandra i tid. Kullens första högbor var således ett barn och en ungdom. Denna kombination skulle återkomma inte mindre än tre gånger inom loppet av de nästkommande århundradena [4]. Gravinventarierna i de yngsta gravarna är mycket likartade. Samtliga begravningsritualer har troligtvis involverat kremering av de döda i en båt. Stora uppsättningar djur, fisk och ätliga växter har legat på bålet, liksom ett stort antal föremål. Ett järnföremål, som efter konservering tolkats som ett tatueringsinstrument, återfanns i en grav och torde vara unikt i sitt slag.

Minst tre olika teorier har framförts av forskarna. Skillnaden mellan dessa består i den ömsesidiga rangordningen mellan de yngsta barnen och de äldre ungdomarna i varje paruppsättning.

Högättade barn med äldre tjänare

Tidiga tolkningar har främst varit inriktade på att de yngsta individerna varit högättade barn som åtföljts av tjänare. Men i en av gravgömmorna hittade man två symboliskt placerade keramikkarl, ett litet och ett stort, tillsammans med det lilla barnet och den äldre ungdomen. Det skulle kunna tyda på att ett syskonpar har avlidit vid samma tillfälle av sjukdom eller vid en tragisk olycka. Denna tolkning gäller knappast för de andra dubbelbegravningarna. Där är det snarare så att de små barnen har fått sällskap in i döden av en träl eller tjänare. Det är uppenbart att de unga individerna tillhörde den framstående stormannamiljön i Vendel. De var barn av hjälmbärarnas och båtgravarnas tid. Vendlas hög

har därmed fungerat som markör för hela stormannasläktens historia och hävden av ägo gränsen till maktsätet Tuna som låg mellan Allerbäcken och Vallaån.

Högättade män tillsammans med barn som ridknektar

Arrhenius har med hänvisning till gravarnas avskilda läge argumenterat för att individerna i Vendlas hög skulle ha varit utomstående beridna besökare med unga stalldrängar, kanske tidiga missionärer på besök.

Platsen på kullen har också hyst en mindre boplatstliknande anläggning och en stor brandhärd. Byggnaden framträder genom fynden av två stolphål, lerklining och två vinkelräta 4–5 m långa väggrännor. Birgit Arrhenius summerar dateringen av boplotsaktiviteterna till omkring år 0. Ett pollendiagram visar att en stor brand härjat området vid den tiden. Hon tolkar byggnaden, härden och rämnorna som spår av en kultbyggnad [2]. De små stolphålen antyder att byggnaden inte varit så stor, runt 20 kvadratmeter, och möjligen därför bara varit en enkel hydda. Väggarna var flätade med ris och täckta med lera. En sådan byggnad har förmodligen byggts om och repareras många gånger under en lång följd av år. Ovanpå hyddan låg ett röse bestående av stora stenar samt ett mellanliggande lager av skörbrända mindre stenar. Bland stenarna fanns spridda brända ben och keramik samt en järnring. Ovanpå den mindre stensättningen hittades en nit av det slag som i riklig mängd fanns i de tre vikingatida gravarna som anlades i anslutning till att högarna skapades. Niten har sannolikt tappats i samband med detta bygge. Man tror att röset och stensättningen har anlagts över resterna av den uppbrunna hyddan som en markering av platsens betydelse.

Hyddan kanske råkade ut för brand genom att den utsattes för gnistor från den stora härden. Vid branden omkom hyddans inneboende, en fyraåring och en tonåring samt en vuxen man. Medan härden ännu var varm kan man tänka sig att tillkommande herdar försökte släcka branden med lera. Det kan man se på de rödbrända resterna av leran. Ovanpå den nedbrunna hyddan anlades gravar i form av rösen för de innebrända. I röset, som låg högst upp på kullen begravdes kvarlevorna av det äldre barnet (12–15 år) med gravgåvor i form av lerkärl och en järnring. I brandgropen i rösets utkant begravdes det lilla barnet tillsammans med en hund. I stensättningen intill placerades mannen dock utan gravgåvor. Uppenbarligen var det tonåringen som var den betydelsefulla personen i gruppen. Det lilla barnet, som begravdes i utkanten av röset, hade sannolikt någon form av relation med den äldre ungdomen, kanske ett syskon. Den äldre mannen kan ha varit barnens följeslagare och förmodligen ha haft den lägsta rangen av de tre. Han kan ha varit en tjänare eller kanske en slav. Att det bakom begravningarna funnits en dramatisk händelse verkar troligt med tanke på den möda man har lagt ner på att täcka den nedbrunna byggnaden med lera och grus. En hypotes är att ett stort kulldrama har legat bakom förfarandet [2]. Man kan i så fall ställa sig frågan om man avsiktligt offrat människorna i anslutning till en sådan kulthandling. I vilket fall som helst byggde man härden och dess omgivning täcktes. Det stora röset och stensättningen högst upp på kullen blev ett synligt minnesmärke till åminnelse av händelsen. Monumentet kunde ses både från Vendelån och Vendelsjön. Det blev ett landmärke för alla resande till och från Vendel, då likväl som nu.

Formen på de tre kammar, som man hittade i gravarna, är typisk för kammar från det frisiska området i Tyskland. Det kan vara en ledtråd till att ägaren kommer därifrån eller att han har haft direkta eller indirekta kontakter med tillverkningsorten. Man kan notera att ett praktfullt betsel i en av båtgravarna också har anknytning detta specifika område, förmodligen inte av en slump.

Vilka var då de tre männen som begravdes i Vendlas hög? Förutom förekomsten av hästar med ryttrarutrustning, så visar spelbrickorna liksom den rika djuruppsättningen att de döda tillhört samhällets högsta toppskikt. Deras klädsel var av yppersta kvalitet. Eftersom inga vapen har hittats kan man tro att de inte var några krigare. Det förklarar också varför de inte var begravda i båtgravfältet. De var inte heller begravda i Tunagårdens brandgravfält utan i en stor hög utanför ägarfamiljens omedelbara närhet. Enligt Arrhenius skulle det kunna tyda på att de var gästande besökare av hög rang. De förärades därför en begravning utanför Tunas ordinarie begravningsplatser men ändå på en väl synlig plats för alla som kom resande från söder. De begravdes således ovanpå en äldre allmänt känd fornlämning (vid den tidpunkten minst 500 år gammal). Förekomsten av tidigare nämnda gravgåvor tyder på att männen härrörde från Friesland, en provins i norra Nederländerna. Men varför kom de till Vendel? En anledning kan vara att de var köpmän som ville förmedla eftertraktade pälsvaror till sydligare trakter eller att de var missionärer. Barnen kan ha varit assisterande ridknektar sådana bl a har avbildats på pressbleck på vendelhjälmarna. Av någon anledning fick de följa med sina herrar i graven. De kanske t o m var slavar som offrades. Den ovanligt stora mängden arter av fiskar som fanns i gravarna kan tyda på att männen just var missionärer. Friesland var vid denna tid katolskt. Det innebar att man varje fredag fastade och endast fick äta fisk. Kanske var det så att främlingarna bedrivit en viss mission för sin kristna lära. Att själva begravningsskicket är renodlat hedniskt säger i detta fall ingenting om de avlidnas religion. Själva begravningen måste ha utförts av inbyggarna på Tuna själva, eftersom alla tre verkar ha mött döden mer eller mindre samtidigt.

I detta sammanhang är det funna tatueringsinstrumentet av speciellt intresse. Kanske var det med hjälp av tatuering som främlingarna ville övertyga och inviga vendelborna i den kristna religionen. Främlingarnas agitation och växande inflytande kan med säkerhet ha väckt makthavarnas både oro och vrede och varit orsak till att man satte stopp för deras verksamhet på ett våldsamt sätt. Kristendomen kom söderifrån och anammades först av befolkningen i de södra delarna av Vendel. Man kan lätt tänka sig att härskarna på det stora Tunagodset var de sista som höll stånd mot den nya religionen [2].

Alla är jämbördiga

En annan tolkning, som har framförts av Mejsholm [4], utgår från att de båda individerna i paren har varit jämbördiga. Den bygger på att Vendlas hög genomsyras av drag som är vanligt förekommande i andra stormannabegravningar och uppvisar stora likheter med de rika och obrända båtgravarna i dess närhet, dock utan begravningsgåvor av mer krigisk art. Detta torde innebära att de begravda människorna i gravhögen tillhört den samhällseliga överklassen. Alla utom en har dött vid en mycket tidig ålder, antingen som barn eller yngre tonåring. Det verkar som att begravningsplatsen har varit ämnad för mycket unga människor som mött döden tidigt, men som ändå har haft en hög ställning i samhället. Här finns nämligen inga lämningar efter spädbarn. Med största sannolikhet har individerna i Vendlas hög och på båtgravfältet tillhört samma överklass, men att åldern på de döda har

varit bestämmande för begravningsplatsen och begravningsättet. Det upprepade begravningsätten med en yngre och en äldre individ tyder på att just två aktörer har krävts för att uppvisa en speciell uttänkt begravningsprocedur - en åminnelseform. Det tydliggörs ytterligare av att paruppsättningen återkommer i gravinventarierna och i det faktum att gravhögens topp egentligen består av två toppar. Förhållandet mellan det stora och det lilla kärlet, som var placerade i stenformationen i brandgraven A2:2, och den yngre respektive äldre individen i samma grav är slående. De äldsta gravläggningarna i Vendlas hög består dessutom av två separata gravar för två individer med samma åldersförhållande som sedan återkommer i de yngre gravarna. De underliggande och därmed äldsta gravarna måste betraktas som förebilder för de senare anläggningarna. Man kan utgå från att detta har varit ursprunget till en berättartradition som är knuten till och förknippad med Vendlas hög.

Slutsatser

Utgrävningarna av Vendlas hög har givit oss ny kunskap om Vendels innevånare i förhistorisk tid. Med utgångspunkt från byggkonstruktion och fyndmaterial har en flera teorier lagts fram, mer eller mindre fantasifulla. Man kan hur som helst sluta sig till att i den märkliga högen i Allerbäcke finns knappast en drottning begravd, vare sig av jättesläkt eller av mänsklig sådan. Istället har det visat sig att gravhögen, för det är en sådan, innehåller en långt mer intressant berättelse om ung bråd död för mycket länge sedan. Låt oss ibland tänka på detta när vi snabbt transporterar oss genom Vendels centralbygd och passerar högen som ligger tätt intill vägen straxt söder om kyrkan. Det är en tydlig påminnelse om vår bygds rika förhistoria.

Referenser

- 1 Anton Seiler, *Vendlas hög*, Vendelkråkan, sid 49 – 50, 2020
- 2 Birgit Arrhenius, *Forntidsliv i Vendel. Från fiskeläge till hövdingasäte*, 2020.
- 3 Anton Seiler, *I skuggan av båtgravarna. Landskap och samhälle i Vendels socken under yngre järnålder*, Doktorsavhandling 2001.
- 4 Lotta Mejsholm, *Hjälmbärarnas barn, Gravkontext och aktörer i berättartraditionens tjänst*, 2011.
- 5 Anita Malmius, *Cremation grave textiles, Examples from Vendel upper class in the Vendel and Viking Periods*, Journal of Nordic Archaeological Science 13, pp. 59–74 (2002).